

wo-akademickich i organizacji eksperckich z Polski, Niemiec, Francji, Albanii, Federacji Rosyjskiej, Mołdawii, Słowacji, Ukrainy, USA i Wielkiej Brytanii. Swoją obecnością spotkanie zaszczylicili między innymi: minister spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Radosław Sikorski, minister obrony narodowej Rzeczypospolitej Polskiej Tomasz Siemoniak, sekretarz stanu, pełnomocnik prezesa Rady Ministrów ds. dialogu międzynarodowego w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów – Władysław Bartoszewski oraz dyrektor jego Biura – Krzysztof Miszczak, jak również szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego generał Mieczysław Cieniuch, dyrektor Biura *German Marshall Fund of United States* Andrew Michta, ambasador nadzwyczajny i pełnomocny z Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy Andriy Veselovskiy, ambasador Republiki Mołdawii we Francji Oleg Serebrian, członek Polsko-Niemieckiej Grupy ds. Trudnych – Artem Malgin oraz wielu innych szacownych gości. Ponadto konferencja została objęta patronatem przewodniczącego Parlamentu Europejskiego – prof. dr. hab. Jerzego Buzka.

Spotkanie nie dało jasnej odpowiedzi na pytanie o przyszłość Trójkąta Weimarskiego. Jest to w dużej mierze konsekwencją faktu, iż kwestia ta nadal ogniskuje w sobie i ujawnia wszelkiego rodzaju różnice widoczne w stanowiskach Polski, Francji i RFN dotyczące poszczególnych zagadnień związanych z rozwojem i przyszłością Unii Europejskiej. Dlatego też nawiązanie współpracy przez BBN z jego odpowiednikami w Paryżu i Berlinie paradoksalnie może potwierdzać, iż potencjalna słabość Trójkąta Weimarskiego, tkwiąca w dotychczasowym braku umiejętności znalezienia jednolitej i wspólnej koncepcji jego rozwoju, może być jego siłą. Wydaje się bowiem, iż utrzymanie dotychczasowej konsultacyjnej roli Trójkąta Weimarskiego, przy jednoczesnym konkretnym określeniu stopnia regularności wzajemnych spotkań na różnego rodzaju szczeblach, może przynosić więcej korzyści niż znalezienie dla niego innej roli, być może bardziej skonkretyzowanej, za to w żadnym stopniu niewypełnionej treścią. Do tego bowiem potrzebne jest sprecyzowanie wartości dodanej, bazującej na równowadze interesów poszczególnych członków i mniej więcej równym stopniu ich zainteresowania rozwojem Trójkąta, a o to – jak pokazała konferencja w Belwederze – nadal jest niezmiernie trudno.

Patrycja Sokółowska

DRUGI KONGRES NIEMIECKICH BADAŃ NAD POLSKĄ

Po ponad dwóch latach od pierwszego spotkania w Darmstadt, tym razem w Moguncji, zebrali się niemieccy badacze zajmujący się Polską. Kongres miał miejsce w dniach od 22 do 24 września 2011 r. i został zorganizowany wspólnie przez *Deutsches Polen Institut* w Darmstadt i *Johannes Gutenberg Universität Mainz* przy współpracy z *Giessener Zentrum Östliches Europa* oraz *Herder Institut*. Partnerami projektu byli Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej i Polsko-Niemiecka Fundacja na Rzecz Nauki, a protektorat nad imprezą objęło *Auswärtiges Amt*, Berlin wraz z *Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Weiterbildung und Kultur*, Rheinland-Pfalz. Temat przewodni konferencji brzmiał: „Środek Europy. Komunikacja-konstrukcja-kooperacja”.

Otwarcie kongresu odbyło się w sali plenarnej *Landtagu* Nadrenii-Palatynatu. Po słowach powitalnych wygłoszonych przez przedstawicieli organizatorów i instytucji wspierających konferencję, wstępny wykład, po uprzednim wprowadzeniu przez prof. dr. Alfreda Galla, wygłosił Martin Pollack. W swym wystąpieniu, zatytułowanym *Polskie lekcje*, mówca przybliżył słuchaczom zarówno początki swych zainteresowań oraz pierwsze doświadczenia związane z Polską, jak i rozważania na temat pamięci i obchodzenia się z własną historią. Krytyczne spojrzenie na własną historię i rozprawa z nią jest – jego zdaniem – konieczna, podobnie jak zachowanie w pamięci także tych faktów, których wspomnienie boli. Słowa wieńczące otwarcie kongresu wygłosił zastępca dyrektora *Deutsches Polen Institut* – dr Peter Oliver Loew.

Obrady kongresu zapoczątkowała prezentacja bieżących projektów dotyczących badań nad Polską. Ogółem zaprezentowano ok. 30 projektów badawczych zebranych w czterech sekcjach: historia; historia najnowsza i polityka; gospodarka i społeczeństwo oraz literatura i język. Referenci pochodzili zarówno z niemieckich ośrodków uniwersyteckich (np.: Marburg, Frankfurt nad Odrą, Lipsk, Jena czy Moguncja), jak i z zagranicznych (Wrocław, Paryż, Osaka, Wiedeń). Już te krótkie wystąpienia – czas każdej prezentacji nie przekraczał 2,5 minuty, ukazały różnorodność tematyczną prowadzonych badań: od badań nad sarmatyzmem i porównania nawiązań do okresu międzywojennego w mowach parlamentarnych w Polsce i Bułgarii, po badania na temat aktualnego położenia polskich migrantów w północnych Niemczech, czy sytuacji niemieckiej beletrystyki na polskim rynku księgarskim. Poza tym uczestnicy kongresu mieli możliwość zapoznać się z dalszymi projektami badawczymi zaprezentowanymi w formie plakatów.

Szeroki wachlarz prowadzonych badań ukazały także obrady prowadzone w pojedynczych sekcjach. Ogółem referaty zostały zaprezentowane na forum 9 sekcji, przy czym posiedzenia trzech sekcji przebiegały równolegle. Taki podział umożliwił wielu polonoznawcom zaprezentowanie swych referatów (tez prowadzonych aktualnie prac badawczych lub ich wyników), ale taki porządek obrad stawiał słuchacza przed trudnym wyborem.

W pierwszej sekcji zatytułowanej „Umiejdzynarodowienie: komunikacja jako konstrukcja międzynarodowej tożsamości”, prowadzonej przez prof. dr. Alfreda Galla zostało zaprezentowanych pięć referatów. Pierwsze zajmowały się twórczością Witkacego (dr Ewa Makarczyk-Schuster i dr Karlheinz Schuster), Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (mgr Łukasz Neca) i Witolda Gombrowicza (prof. dr Alfred Gall). Dwa następne wystąpienia dotyczyły problematyki imigracji do Królestwa Polskiego w XIX w. w europejskim kontekście (dr Severin Gawlitta) oraz dyskursu w debatach sejmowych po 1989 r. ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia Europy w procesie polskiej samoidentyfikacji po 1989 r. oraz percepcji innych europejskich modeli obchodzenia się z totalitarną przeszłością (dr Paulina Gulińska-Jurgiel).

Referaty sekcji drugiej – „Tożsamość, regiony, obszary”, prowadzonej przez prof. dr. Dietera Bingena, dotyczyły przede wszystkim problematyki związanej ze Śląskiem. Dr Andrzej Michalczyk dokonał porównania dwóch europejskich regionów granicznych w XIX i XX w. – Szlezwiku i Górnego Śląska, prof. Markus Otto przedstawił projekt dotyczący wdrażania modernizmu w architekturze Górnego Śląsku w kontekście podziału tego regionu po I wojnie światowej, a dr Annegret Haase omówiła na przykładzie dwóch śląskich miast – Bytomia i Sosnowca – problematykę „kurczenia się” miast i strategię walki z tym zjawiskiem. Innym regionem Polski – Mazurami zajął się w swych badaniach Hannah C. Wadle. Jej referat prezentował wyniki pracy badawczej nad kulturą żeglarską i jej

oddziaływaniem na ten region i mieszkańców. Natomiast Jens Adam przedstawił swe badania na temat politycznej komunikacji w Polsce.

Prowadzona przez prof. dr Schammę Schahadat sekcja trzecia została zatytułowana „Biografie i świadectwa”. Wystąpienia zostały poświęcone zarówno pojedynczym osobom i ich twórczości – referat PD dr. Christoha Garstki dotyczył powieści Teodora Parnickiego *Tożsamość*, a prof. dr Marion Brandt powieści *Reise nach Polen* Alfreda Döblina, jak i biografiom zbiorowym – PD dr. Jochen Hardt i prof. dr Katarzyna Schier zajęli się tematyką dzieciństwa po II wojnie światowej w Polsce i w Niemczech, a mgr Ina Alber rozpatrywała na przykładzie biografii polskich aktywistek społecznych rolę Europy w ich życiu i działalności. Dr Anna Trawińska w ramach tej sekcji zajęła się problematyką obrazu Rosji w Polsce w polskiej literaturze po 1989 r.

Tematem prowadzonej przez prof. dr. Jana Kusbera czwartej sekcji była „Komunikacja ponad granicami”. Zajmowano się tu zarówno kwestią formowania wschodniej granicy II RP (mgr Benjamin Conrad), tematyką planowania zarządzania zapasami drewna w regionie Morza Bałtyckiego na przełomie XIX i XX stulecia (dr Christian Lotz), jak i zagadnieniem granic w kontekście aktualnej problematyki miejsca Polski w Europie (mgr Steffi Marung). Drugim punktem poruszonym w tej sekcji były stosunki polsko-niemieckie. Mgr Justyna A. Turkowska przedstawiła referat na temat polsko-niemieckich strategii walki z alkoholizmem w prowincji poznańskiej, mgr Lisa Bicknell analizowała stosunki polsko-niemieckie z perspektywy kontaktów Mieczysława F. Rakowskiego i Marion Gräffin Dönhoff, a dr Hans-Christian Petersen przybliżył słuchaczom historię rozmów lindenfelskich.

Sekcja piąta, prowadzona przez prof. dr. Petera Haslingera, zatytułowana „Wojna i pokój” głównie zajmowała się kwestią stosunków polsko-niemieckich zarówno w czasie obu wojen światowych (dr Stephan Lehnstaedt, dr Bernhard Bremberger i dr Maren Röger), jak i w okresie powojennym (dr Jens Boysen i mgr Martina E. Becker).

W sekcji szóstej, podzielonej na dwie podsekcje, i prowadzonej przez prof. dr. Jörga Hackmanna i PD dr Ruth Leiserowitz, głównym tematem byli polscy transnarodni aktorzy w XIX i XX w. Referaty tej sekcji dotyczyły zarówno pojedynczych osobowości – J.I. Kraszewskiego (prof. dr Christian Prunitsch) oraz Ludwika Flecka i Bronisława Malinowskiego (dr Sylwia Werner), jak i grup społecznych i politycznych – warszawskich studentów w XIX w. (PD dr Ruth Leiserowitz), polskiej emigracji (dr. Robert Brier), feministek (mgr Iwona Dadej) i słowianofilów (dr Beata Lakeberg). Punktem wspólnym dla osób i grup będących przedmiotem referatów był charakter ich aktywności. Ich poglądy zostały nie tylko ukształtowane poprzez ich międzynarodowe kontakty lub zagraniczne pobyty, lecz ich działalność z jednej strony była reakcją na zmiany następujące na arenie międzynarodowej, a z drugiej strony spotykała się z międzynarodowym oddźwiękiem.

Kwestie językowe zdominowały obrady sekcji siódmej – „Język, komunikacja, tłumaczenie, granice”, prowadzonej przez prof. dr. Thomasa Daibera. Zarówno Agnieszka Gronek, jak i dyplomowany tłumacz Berthold Ladurner zajęli się problemami związanymi z pracą tłumacza, a mianowicie przekładaniem emocji i werbalnych niejasności. Kwestie językowe poruszały także wystąpienia dr Barbary Jańczak – porównała ona sposoby postępowania się językiem w polsko-niemieckich rodzinach żyjących w Niemczech i w Polsce oraz Stephanie Hildebrandt, która przybliżyła problematykę nauki języka polskiego w Niemczech. Natomiast Estelle Bunout porównała polskie i niemieckie spojrzenie na Europę Wschodnią – definicję i koncepcje dotyczące tego regionu w latach 1945-1989.

Szerzej tematyką Wschodu zajęła się sekcja ósma (Polska i „Wschód”) prowadzona przez prof. dr Hansa-Jürgena Bömelburga. Aż trzy referaty przybliżyły tematykę mitu Polski jako *antemurale christianitatis*: kwestią jego powstania w państwie polskim i węgierskim zajął się mgr Paul Srodecki, a problematykę związaną z tym mitem w XVII w. przedstawiła mgr Sabine Jagodzinski i mgr Damien Tricoire. Mgr Burkhard Wöller zajął się w swym wystąpieniu kwestią wyobrażeń na temat Europy u polskich i ukraińskich historyków w Galicji. Polską polityką wschodnią zajęły się w swym wystąpieniu mgr Alexandra Schweiger i mgr Christiene Normann z tą różnicą, że pierwszy referat dotyczył przełomu XIX i XX wieku, a drugi teraźniejszości.

Nie „Wschód” lecz „Środek Europy” był tematem przewodnim prowadzonej przez prof. dr. Eduarda Mühle, sekcji dziewiętej. Dwa z przedstawionych referatów – dr. Norberta Kerskena i dr. Grischy Vercamera – dotyczyły dziejów Polski w średniowieczu: polityki małżeńskiej Piastów i wzajemnego postrzegania Polski i Niemiec w kronikach z okresu X-XIII w. Problematykę samodefinicji i tożsamości Europy Środkowej zaprezentowały w swych referatach na przykładzie twórczości Czesława Miłosza PD dr Anna Rothkoegel oraz dr Renata Makarska. Mgr Petr Heczeko przedstawił wyniki badań dotyczące wykorzystania przez Wilno w procesie tworzenia własnego wizerunku faktu, że miasto znajduje się opodal geograficznego środka Europy. Zaś kwestii, jak w powojennej Polsce, należąc do tzw. bloku wschodniego, starano się zachować pozycję Polski w środku Europy, poświęcił swe wystąpienie dr Pierre-Frédéric Weber.

Konferencja nie ograniczała się tylko do obrad w sekcjach, uczestnicy mieli szansę przysłuchiwać się i brać udział w dyskusjach oraz zapoznać się np. z bieżącymi projektami wydawniczymi. Dyskusję na temat miejsca badań nad historią polsko-żydowską w ramach niemieckich badań polonoznawczych prowadzili dr François Guesnet i dr Katrin Steffen. Zauważono, że pośród niemieckich badaczy Polski, ta tematyka nie jest popularna i liczba prac jest niewielka. Przyczyny takiej sytuacji są związane z trudnościami, jakie napotyka badacz tej problematyki: częsty brak źródeł lub ich fragmentaryczność oraz ze względu na multilingualny charakter źródeł i literatury, konieczność posługiwania się wieloma językami obcymi.

W przerwach między posiedzeniami zaprezentowane zostały także projekty następujących publikacji: *Polsko-niemieckie miejsca pamięci* – pierwsza część ma się wkrótce ukazać drukiem zarówno w języku polskim, jak i niemieckim; *Modi Memorandi: interdyscyplinarny leksykon terminów pamięci zbiorowej* oraz *Deutsch-Polnische Geschichte*. Natomiast Annina Lattermann i Piotr Buras zaprezentowali projekt imprez przygotowanych przez *Kulturwissenschaftliches Institut Essen* z okazji roku Polsko-Nadreńsko-Westfalskiego, a Witold Gnauck przedstawił profil Niemiecko-Polskiej Fundacji na Rzecz Nauki. Działalność instytucji zajmujących się badaniami polonoznawczymi oraz aktualne publikacje naukowe i czasopisma dotyczące tej tematyki zostały dodatkowo zaprezentowane w formie wystaw.

Podczas kongresu poruszone zostały także aktualne wydarzenia w Polsce. W moderowanej przez dr. Manfreda Sappera rozmowie dziennikarzy – Piotra Burasa, Stefana Dietricha i dr. Gerharda Gnaucka na temat „Polska przed wyborami” poddano analizie zarówno sytuację na polskiej scenie politycznej, jak i polskie społeczeństwo i następujące w nim przemiany.

Posiedzenie końcowe rozpoczęło od krótkiej rekapitulacji obrad sekcji. Pozytywnie oceniono układ sekcji – zauważono, że czasem na pozór przemieszana tematyka wystąpień

w sekcjach stawała się impulsem pobudzającym do dalszych przemyśleń i wniosków. Prof. E. Mühle zwrócił uwagę na nieznaczną liczbę referatów związanych z historią średniowiecza i zaapelował o zwiększone uwzględnienie tej tematyki. Prof. dr Klaus Ziemer pozytywnie ocenił przebieg kongresu. Na zakończenie jeszcze raz zabrali głos przedstawiciele organizatorów – prof. D. Bingen i prof. A. Gall – wyrażając swe podziękowania jej uczestnikom.

Rekapitulując, należy uznać Drugi Kongres Niemieckich Badań nad Polską za udany. Uczestnicy mieli szansę zapoznać się z aktualnie prowadzonymi projektami badawczymi, a forma ich prezentacji zachęcała zarówno do dyskusji i wymiany poglądów, jak i miała charakter inspirujący. Podobnie jak przed dwoma laty, kongres nie tylko pokazał, jak liczne jest grono niemieckich polonoznawców, lecz stworzył sprzyjającą atmosferę do wzajemnego poznania się, zacieśnienia kontaktów i wymiany doświadczeń.

Beata Lakeberg

BRZEMIE PAMIĘCI I UWOLNIENIE

Opublikowana ostatnio książka Anny Wolff-Powęskiej zatytułowana *Pamięć – brzemie i uwolnienie. Niemcy wobec nazistowskiej przeszłości (1945-2010)* dała okazję do publicznego spotkania z autorką, które odbyło się 19 października 2011 r. w siedzibie Instytutu Zachodniego. Niemal czterdziestoletnie zaangażowanie prof. Anny Wolff-Powęskiej w Instytucie Zachodnim, w którym przeszła wszystkie stopnie swojej kariery naukowej aż do stanowiska profesora i dyrektora oraz w którego osiągnięciach naukowo-badawczych zapisała niezwykłą kartę, zostało gwałtownie przerwane kilka lat temu. Swoje zainteresowania badawcze kontynuuje ona w murach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, pozostając wierna tematyce Niemiec i polskiego spojrzenia na zachodnich sąsiadów, szczególnie w aspekcie procesów transformacyjnych, które przetoczyły się przez Europę Środkową na przełomie XX i XXI stulecia. Przełomowe wydarzenia i procesy polityczne ukazuje w aspekcie ich dalekosiężnych konsekwencji, zmieniających sytuację społeczności i narodów, ale również świadomość jednostek. Do tego nurtu zaliczyć należy także najnowszą książkę Pani Profesor, w której poddając analizie zamknięty okres dziejów, wyprowadza uniwersalne wnioski, dotyczące kondycji natury ludzkiej uwikłanej w doświadczenia historii. W zakończeniu Anna Wolff-Powęska pisze:

„Rzeczywistość ostatnich lat pokazuje, że nie da się wyjść z cienia przeszłości bez dialogu pamięci. Szacunek dla sąsiada i partnera potrzebuje wzajemności: wysłuchania i zrozumienia. Wymaga tego ludzka godność. Mądrej pamięci nie zaordynuje i nie nauczy ani polityka zagraniczna państwa, ani żaden instytut pamięci. To pojednanie poprzez wysłuchanie drugiej strony musi wyjść od ludzi. Tak jak inicjatywy przedstawicieli świeckich elit chrześcijańskich jest ono aktem indywidualnym. Zakłada zrozumienie i współczucie dla cierpienia i krzywdy innych narodów w poszanowaniu prawdy historycznej. Ważna jest funkcja pamięci; dlaczego wspominamy, w jakim celu. Nie ma bowiem dobrej lub złej pamięci. Są tylko dobre lub złe motywy jej ożywiania. Efekty pracy nad pamięcią zależą od tego, jak otwarte i obywatelskie jest społeczeństwo, jak przygotowane jest do partnerskiej debaty nad przeszłością, której nie można zapomnieć. Doświadczenie stuleci skłania do umiarkowanego optymizmu”¹.

¹ A. Wolff-Powęska, *Pamięć – brzemie i uwolnienie. Niemcy wobec nazistowskiej przeszłości (1945-2010)*, Poznań 2011, s. 510-511.